

Foto: Kersti Lilja, Länsstyrelsen.

Faktablad 2009:03

LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN

Kolonistugor

– tips och råd vid renovering

Kolonistugor har uppförts i Stockholmsområdet sedan början av 1900-talet. Koloniområdena berättar om en svunnen tid och de människor och det samhälle som skapade dem. Genom att vårda och renovera kolonistugorna varsamt kan också framtidens stockholmare få uppleva den här delen av vårt kulturarv.

Det är viktigt att understryka det kulturhistoriska värdet i de enkla kolonistugorna och områdena. De är en del av vårt kulturarv som vi riskerar att förlora om vi inte värdesätter deras kvaliteter.

Vid renovering av en kolonistuga bör man utgå från hur den egna byggnaden förhåller sig till områdets övriga bebyggelse, exempelvis om områdets bebyggelse är likformig eller om varje stuga har ett unikt utseende. Eftersom många av områdena omfattas av särskilda bestämmelser finns ofta riktlinjer för renovering framtagna av kommunerna eller museerna. Förening-

arna har ofta egna regler för hur vård- och underhåll ska skötas.

I detta faktablad får du tips och råd om vad du bör tänka på när kolonistugan ska renoveras – så att inte de kulturhistoriska värdena hos kolonistugan ska skadas.

Byta panel och trä

Fasadmaterialet bidrar till att ge huset dess karaktär och är därför särskilt betydelsefullt för helhetsintrycket och viktigt att bevara. De flesta kolonistugor har fasader av träpanel. Panelen kan vara liggande eller stående. Av paneltyper förekommer bland

Foto: Anna Ulfstrand, Stockholms läns museum, 1993.

annat locklist-, fasspont-, pärlspont- samt stockpanel. Masonit är ett annat vanligt fasadmateriäl som användes på stugorna under en period. Ibland har den försetts med locklister för att efterlikna en träpanel.

Virket i en gammal panel är ofta av god kvalitet. Utgångspunkten bör vara att endast byta virke i partier med dålig panel. Originalpanelens profil bör kopieras så nära som möjligt. Listen i en locklistpanel kan ofta vara i sämre skick än underliggande brädor. Ibland räcker det med att byta de skadade listerna. Masonit som fasadmateriäl ska inte underskattas. Materiälet berättar om en tradition som bör bevaras för dessa stugor. Vid byte av panel och andra snickerier bör virke av god kvalitet och med samma utseende och dimensioner användas. Om ursprunglig panel är hyvlad bör även den nya panelen vara hyvlad. Detta är viktigt eftersom sågad panel målas med slamfärg och hyvlad med linoljefärg. Genom regelbundet underhåll med traditionella färger undviks djupare skador på virket.

Foto: Anna Ulfstrand, Stockholms läns museum, 2003.

Måla om

När kolonistugan ska målas om bör färg väljas med hänsyn till husets tidigare färgsättning. Sträva efter att behålla den ursprungliga färgsättningen.

Traditionella färger är fördelaktiga både ur teknisk, praktisk och estetisk synvinkel. Till skillnad från moderna färger låter dessa färger fukt vandra genom färgskikten. Om fukt stängs in bakom en tät plastfärg kan det orsaka rötskador. Traditionella färger åldras dessutom i jämn takt och på ett sätt som tillåter löpande underhåll. Framförallt är de historiskt riktiga att använda i samband med målningensarbeten på äldre bebyggelse.

Linoljefärgsmålning ska ske när det är varmt och torrt ute. Maj-augusti är den bästa målningsperioden. Undvik att måla i direkt solsken, då det kan ge upphov till blåsbildning genom att färgskiktet torkar för fort. Det är viktigt att måla mycket tunt, annars torkar färgen för långsamt. Målning görs normalt med tre strykningar: grundning, mellanstrykning och slutstrykning. Spackla där du bedömer att det är nödvändigt. Spackling sker efter oljningen och med linoljespackel/linoljekitt. Linoljefärg tränger in i virket och skyddar. Linoljefärg bryts också ner med tiden vilket gör det lätt att måla om. Det är viktigt att färgen hålls i gott skick för att skydda mot fukt. Underhåller du i tid räcker det ofta med rengöring och bättringsmålning. Målar man om hårt utsatta delar, till exempel vart femte år, kan färgen på övriga delar klara sig 10-15 år innan de behöver målas på nytt. Söderfasad med fönster kan behöva målas om oftare.

Renovering av fönster

Att byta ut eller ändra storlek, placering, spröjsning för fönstren i ett hus påverkar husets utseende kraftigt. Resultatet blir ofta att förståelsen för byggnadens ålder och arkitektur går förlorad.

Den vanligaste skadan av fönsterbågar är röta i fönsterbågens nedre del eller i spröjsarna. Skadade delar kan bytas ut genom iskarvning av nytt trä. Om bågar inte går att reparera kan karmen behållas och nya bågar beställas. De nya fönstren bör tillverkas med de gamla fönstrens format, spröjsindelning, profiler och foder som förebild och av noga utvalt, kvistfritt kärnfuru. Fönstren placeras i samma förhållande till fasadlivet som tidigare.

Fönstren målas med fördel med linoljefärg. Använd även linoljekitt. Om fönstret tidigare målats med plastfärg måste all färg först skrapas bort.

Foto: Christina Fagergren, Länsstyrelsen.

Takarbeten

De vanligaste taktäckningsmaterialen på kolonistugor förr var papptak och tegeltak. Pappaket var billigt och enkelt att lägga. Under senare år har många kolonistugor fått nya material på taken. I dag används bland annat betongtegel och plegel. Dessa material ger stugan ett helt annat utseende. Byggnadens stomme och utformning är anpassad efter taktäckningsmaterialets dimension och tyngd. Därför bör man hålla sig till byggnadens ursprungliga taktäckningsmaterial. Det finns också starka kulturhistoriska skäl att bevara ursprungligt taktäckningsmaterial.

Det är viktigt att med jämna mellanrum se över taket. En sprucken eller mossbevuxen tegelpanna, trasig takpapp eller en sönderrostad plåt kan leda till omfattande skador. Innan takkonstruktionens dåliga partier byts ut måste orsaken till skadan åtgärdas. Eftersatt underhåll av tak får stora konsekvenser som kan bli både förödande och kostsamma. Har man tur kan det räcka att laga och ersätta skadade delar av taktäckning, underlag, eller så måste hela taket plockas ned och repareras.

Skador på tegeltak beror ofta på att underlagspappen har spruckit och behöver bytas eller att läkten är gammal och skadad. Ibland kan skador uppstå av att hängrännor och stuprör satts igen med löv och grenar. Var rädd om gammalt lertegel. Det kan ofta återanvändas efter att papp och läkt ersatts med nytt. Ibland kan även underliggande träpanel behöva repareras innan ny papp läggs. Pappen läggs med horisontellt lagda våder i

Foto: Anna Ulfstrand, Stockholms Läns Museum, 2002.

takfallets riktning och spikas i överkant. Överlappande skarvar klistras enligt fabrikantens anvisning.

Om läkten ersätts bör samma dimension eftersträvas eftersom nya dimensioner påverkar anslutningar vid takfot, nock och vindskivor och kan förändra husets karaktär. Satsa på virke av god kvalitet.

Kontakta gärna Länsstyrelsens kulturmiljöenhet om du har frågor om renovering av kolonistuga.

Fler tips om byggnadsvård
Stockholms läns museums webbplats:
www.stockholms.lans.museum.se

Riksantikvarieämbetets materialguide:
www.materialguiden.raa.se/materialguiden

Foto: Christina Fagergren, Länsstyrelsen.

Du kan beställa fler faktablad från
Länsstyrelsens kulturmiljöenhet,
tfn 08-785 40 00
Faktabladet finns också som pdf
på vår webbplats,
www.lansstyrelsen.se/stockholm

Adress
Länsstyrelsen i Stockholms län
Hantverkargatan 29
Box 22067
104 22 Stockholm

Produktion
Länsstyrelsens informationsenhet

ISSN: 16 52 - 31 48

Kolonistugans historia

Sedan 1900-talets början har städernas kolonimråden haft en viktig social funktion för rekreation. Möjligheten till avkoppling, skönhet och egen odling betyder mycket för sinnesfrid och balans. Kolonirörelsen är idag en av Sveriges största folkrörelser.

När kolonimrådena först inrättades i Stockholmsområdet, på initiativ av Anna Lindhagen, var syftet att förbättra arbetarklassens livsvillkor genom att erbjuda möjlighet till rekreation och husbehovsodling. Särskilt värdefullt blev möjligheten att odla potatis- och grönsaker under världskrigstiden.

Idag används kolonimrådena på många olika sätt: som en lugn och vacker oas närmare naturen, för social samvaro, för bär- och grönsaksodling, kanske med ekologiska förtecken, som en möjlighet att få utlopp för den egna kreativiteten eller bara som ett sätt att byta kontorsstolen mot en stunds fysisk aktivitet.

Stugorna i våra kolonimråden kan se ut på många olika sätt. För de första kolonimrådena upprättade Anna Lindhagen normer för hur stugorna skulle utformas. Stugorna var enkla och endast 6-8 kvadratmeter

stora. Men snart kom större och mer påkostade stugor, med inspiration från sekelskiftets villabebyggelse, att byggas. Under den funktionalistiska perioden uppfördes stora kolonimråden. Bland dessa Stockholms största kolonimråde i Skarpnäck med drygt 550 stugor. Vid den tiden upprättade Stockholms stad typritningar för stugorna, som fick ett standardiserat utförande. På senare tid har stugorna återigen fått ett mer varierat utseende.

Gemensamt för alla de stugor som uppförts genom åren är att de berättar om det samhälle och de människor som skapat dem.